



Prasības nodrošinājums un pagaidu aizsardzība – kopīgais un atšķirīgais

2022-05-27

Aija Tuvikene, SIA "Zvērinātu advokātu birojs CersJurkāns", zvērināta advokāta palīdzē

Ir pamats uzskatīt, ka par prasības nodrošinājumu dzirdējuši daudzi, kas jebkad saskārušies ar tiesvedību civillietā, taču nu jau aptuveni gadu Civilprocesa likumā (CPL) ieviests vēl viens procesuāls līdzeklis, ar ko personas var aizsargāt savas tiesības vēl pirms sprieduma saņemšanas, – pagaidu aizsardzība. Ar ko šie līdzekļi viens no otra atšķiras?

Lai gan pagaidu aizsardzības institūts atsevišķu lietu kategorijās CPL (<https://likumi.lv/ta/id/50500-civilprocesa-likums>) pastāvēja jau iepriekš, tikai kopš 2021. gada aprīļa tā regulējums kļuvis visaptverošs un procesā iesaistītajai personai pretimnākošs, vienlaikus iegūstot jaunas, no prasības nodrošinājuma atšķirīgas pazīmes.

Līdz ar to var rasties loģisks jautājums – kādos gadījumos tad vēl nepieciešams prasības nodrošinājums? Jānorāda, ka starp abiem procesuālajiem līdzekļiem pastāv atšķirības un tās ir atkarīgas no celtās prasības juridiskās dabas. Aplūkosim prasības nodrošinājuma un pagaidu aizsardzības atšķirības ne tikai no teorētiska skatpunkta, bet arī ar piemēriem ilustrēsim tipiskākos viena vai otra institūta piemērošanas gadījumus.

Būtiskākās atšķirības

Neskatoties uz atšķirīgajām definīcijām, abiem institūtiem ir viens mērķis – pasargāt prasītāju no atbildētāja nelabticīgas darbības līdz brīdim, kad tiesa būs izskatījusi strīdu un pieņēmusi galīgo nolēmumu. Izmantojot šos līdzekļus, persona var parūpēties par to, lai neattaptos situācijā, kad pēc vairāku gadu tiesvedības atklājas, ka, piemēram, atbildētājam nav mantas, uz ko vērst piedziņu, strīdus nekustamais īpašums jau ir pārdots, apstrīdētais darījums – izpildīts utt.

Atbilstoši CPL 137. panta (<https://likumi.lv/ta/id/50500-civilprocesa-likums#p137>) 1. daļai prasības nodrošinājumu var piemērot mantiska rakstura prasībās, ja ir pamats uzskatīt, ka tiesas sprieduma izpilde lietā varētu kļūt apgrūtināta vai neiespējama. Prasības nodrošinājuma līdzekļu veidi noteikti CPL 138. pantā (<https://likumi.lv/ta/id/50500-civilprocesa-likums#p138>).

Savukārt pagaidu aizsardzību var piemērot gan mantiska, gan nemantiska rakstura prasībās, ja ir pamats uzskatīt, ka prasītāja tiesības tiek aizskartas vai līdz nolēmuma spēkā stāšanās brīdim varētu tikt aizskartas, un ja pagaidu aizsardzības piemērošana nepieciešama iespējama būtiska kaitējuma novēršanai. Pagaidu aizsardzību piemēro arī gadījumos, kad līdz nolēmuma spēkā stāšanās brīdim jānosaka strīdīgu attiecību pagaidu noregulējums, ja tas nepieciešams prasītājam iespējama būtiska kaitējuma novēršanai (CPL 137. panta (<https://likumi.lv/ta/id/50500-civilprocesa-likums#p137>) 2. daļa).

Gan prasības nodrošinājuma, gan pagaidu aizsardzības mērķis ir pasargāt prasītāju no atbildētāja nelabticīgas

Prasības nodrošinājuma un pagaidu aizsardzības līdzekļu darbības līdz brīdim, kad tiesa pieņēmusi galīgo nolēmumu

Pagaidu aizsardzības līdzekļu veidi noteikti CPL 138.¹ pantā (https://likumi.lv/ta/id/50500-civilprocesa-likums#p138_1). Lai gan vairāki pagaidu aizsardzības līdzekļi pēc to veidu nosaukuma ir identiski CPL (<https://likumi.lv/ta/id/50500-civilprocesa-likums>) atrodamajiem prasības nodrošinājuma līdzekļiem (piemēram, gan CPL 138. (<https://likumi.lv/ta/id/50500-civilprocesa-likums#p138>), gan 138.¹ pantā (https://likumi.lv/ta/id/50500-civilprocesa-likums#p138_1) ietverta atbildētājam piederošas kustamas mantas apķīlāšana un aizliegums atbildētājam veikt noteiktas darbības), tomēr, tikai izlasot šo abu aizsardzības līdzekļu definīcijas, saprotamas vairākas atšķirības.

Prasības nodrošinājumu ir iespējams piemērot tikai mantiska rakstura prasībās un tikai tad, ja prasītājam labvēlīga sprieduma izpilde lietā var kļūt apgrūtināta vai neiespējama. Klasiskākais šādas prasības piemērs varētu būt prasība par naudas summas piedziņu, līdz ar to attiecīgi klasiskākais atbildētājs ir persona, kura atbrīvojas no aktīviem, kā rezultātā prasītājam rodas pamatotas bažas, ka pat labvēlīga sprieduma gadījumā atbildētājam pēc tiesvedības beigām nebūs mantas, uz ko vērst piedziņu.

Savukārt pagaidu aizsardzība, lai gan arī izmantojama mantiska rakstura strīdos, piemērojama situācijās, kad nepieciešams nodrošināt personas tiesību un tiesisko interešu aizsardzību līdz brīdim, kad spēkā stāties galīgais nolēmums civillietā. Lūdzot piemērot pagaidu aizsardzību, iespējams panākt strīda pagaidu risinājumu, negaidot tiesas spriedumu. Šajā gadījumā prasītājam ir pienākums pierādīt, ka bez pagaidu aizsardzības piemērošanas prasītājam tiek nodarīts vai tiks nodarīts būtisks kaitējums.

Praktiski piemēri

Savā praksē esmu saskārusies ar situāciju, kad pret personu ir stājies spēkā šķīrējtiesas spriedums, ar kuru no komersanta piedzīts parāds, pamatojoties uz it kā starp šo komersantu un pakalpojumu sniedzēju noslēgtu uzņēmuma līgumu. Ņemot vērā, ka šķīrējtiesas procesa laikā netika izvērtēti šī komersanta iebildumi par to, ka tā valdes locekļa paraksts uz uzņēmuma līguma ir viltots, šķīrējtiesa no komersanta piedzina parādu, pamatojoties uz spēka ziņā apšaubāmu uzņēmuma līgumu.

Rezultātā, neskatoties uz to, ka komersants vērsās tiesā ar prasību atzīt uzņēmuma līgumu par spēkā neesošu, paralēli pret komersantu kā parādnieku notika aktīva izpilde lietvedībā. No komersanta piedzina bankas kontā esošos naudas līdzekļus, kā arī izsludināja tā kapitāldaļu izsoli, pamatojoties uz tiesu izpildītāja pasūtīto komercsabiedrībai piederošu kapitāldaļu vērtējumu.

Minētajā civillietā tieši pagaidu aizsardzības līdzekļa ieviešana CPL (<https://likumi.lv/ta/id/50500-civilprocesa-likums>) palīdzēja komersantam apturēt pret to vērsto piedziņu. Proti, komersants civillietā par uzņēmuma līguma atzīšanu par spēkā neesošu lūdza tiesu piemērot pagaidu aizsardzību – atlikt uzsāktās izpildes darbības līdz brīdim, kad stāties spēkā spriedums lietā, kurā tiek vērtēts jautājums par uzņēmuma līguma īstumu.

Tiesa, izskatot šo pieteikumu, atzina, ka, tieši piemērojot pagaidu aizsardzības līdzekli, ir iespējams nodrošināt, ka komersanta interesēm turpmāk netiek nodarīts būtisks kaitējums. Tiesa atzina, ka tad, ja komersanta mantu pārdos izpildes lietvedības ietvaros, bet vēlāk tiks noskaidrots, ka uzņēmuma līgums ir bijis viltots, komersantam būs nodarīts būtisks kaitējums.

Prasības nodrošinājumu ir iespējams piemērot tikai mantiska rakstura prasībās un tikai tad, ja prasītājam labvēlīga sprieduma izpilde lietā var kļūt apgrūtināta vai neiespējama

Savukārt pagaidu aizsardzības līdzekli – strīda pagaidu noregulējumu, var prasīt tiesai piemērot strīdos, kas izriet no līguma par ilgstošām saistībām. Piemēram, Tieslietu ministrijas ieskatā viens no tipiskākajiem gadījumiem, kad piemērojama pagaidu aizsardzība – strīda pagaidu noregulējums, ir strīds par siltumenerģijas piegādes līguma

nosacījumu izpildi, kā rezultātā pakalpojuma sniedzējs apkures sezonas laikā atslēdzis siltumenerģijas piegādi daudzdzīvokļu dzīvojamai mājai. Šādos apstākļos prasītājam – mājas īpašniekam ir pamats lūgt tiesu piemērot pagaidu aizsardzību strīda pagaidu neregulējumam līdz tiesas sprieduma taisīšanai, nosakot pienākumu atbildētājam līdz brīdim, kad stājas spēkā gala nolēmums, turpināt sniegt siltumenerģijas pakalpojumu daudzdzīvokļu dzīvojamo māju dzīvokļu īpašniekiem (skat. CPL 2021. gada 20. aprīļa grozījumu likumprojekta anotāciju).

Kopīgās pazīmes

Jānorāda, ka neatkarīgi no tā, kuru tiesību aizsardzības līdzekli piemēro, abos gadījumos tiesa izvērtē, vai prasītāja celtā prasība ir pirmšķietami (*prima facie*) juridiski pamatota. Ar primšķietamo (*prima facie*) formālo juridisko pamatojumu saprot konstatējumu, ka prasībai ir iespējas tikt apmierinātai. Vienkāršojot juridiskajā literatūrā atrodamo skaidrojumu, prasības pirmšķietamā pamatotība ir prasībā ietvertu argumentu un pierādījumu radīts iespaids, kas ļauj secināt, ka prasība varētu tikt apmierināta, ja tiesvedības gaitā apstiprināsies apstākļi, ar ko tā pamatota (detalizētāk skat.: autoru kolektīvs prof. K.Torgāna zinātniskajā redakcijā, "Civilprocesa likuma komentāri. I daļa", Otrais papildinātais izdevums, Rīga, "Tiesu namu aģentūra", 2016)

Proti, lai gan no iepriekš aplūkotā piemēra par viltoto parakstu uzņēmuma līgumā var rasties iespaids, ka pagaidu aizsardzības piemērošanas lūgšana ir viegls veids, kā izvairīties no parāda piedziņas, tiesa, lemjot par izpildu darbību atlikšanu, pārbaudīja, vai celtā prasība ir formāli juridiski pamatota un vai tās apmierināšanas iespējamība ir lielākā nekā tās noraidīšanas iespējamība. Savukārt prasītājs, pirms lūdza tiesai pagaidu aizsardzības līdzekļa piemērošanu, bija apkopojis pierādījumus gan attiecībā uz celtās prasības pamatotību (ekspertu atzinumi u.c.), gan savā pieteikumā par pagaidu aizsardzības piemērošanu pamatojis, kāpēc, nepiemērojot pagaidu aizsardzību, prasītājam tiks nodarīts būtisks kaitējums.

Manuprāt, tiesu praksē nostiprinātā atziņa, ka tiesai, lemjot par prasības nodrošinājuma vai pagaidu aizsardzības līdzekļa piemērošanu, nav pienākums savā lēmumā dod detalizētu lietā esošo pierādījumu izvērtējumu, ir atbalstāma. Pretēja pieeja radītu risku, ka, lemjot par prasības nodrošinājumu vai pagaidu aizsardzību, notiek pāragra civillietas izspriešana pēc būtības.

Gan prasības nodrošinājuma, gan pagaidu aizsardzības gadījumā tiesa izvērtē arī samērīgumu starp pušu tiesiskajām interesēm. Samērīgums starp pušu tiesiskajām interesēm ir ne tikai izvēlēta tiesību aizsardzības līdzekļa atbilstība prasības pamatam, raksturam un prasījuma apmēram, bet arī ietekme uz, piemēram, atbildētāja saimniecisko darbību. Pēc būtības pienākums izvērēt samērīgumu nozīmē, ka prasītāja interesei ir jābūt nopietni apdraudētai un šis apdraudējums ir jāsamēro ar atbildētāja intereses apdraudējumu. Lai to izdarītu, tiesai ir jāizvērtē abu pušu interešu aizskāruma iespējamās sekas.

Gan pagaidu aizsardzības piemērošanas, gan prasības nodrošinājuma piemērošanas gadījumā ir iespējams "neitralizēt" šo tiesību aizsardzības līdzekļu iespējamās sekas – abos gadījumos tiesai ir tiesības uzlikt prasītājam pienākumu nodrošināt zaudējumus, kurus atbildētājam var radīt piemērotais aizsardzības līdzeklis, tiesai nosakot prasītājam pienākumu iemaksāt noteiktu naudas summu tiesu izpildītāja depozīta kontā vai iesniedzot tiesā līdzvērtīgu garantiju. Jānorāda, ka gadījumos, kad prasības priekšmets ir naudas prasījums un tiek lūgti konkrēti prasības nodrošinājuma līdzekļi, šis pienākums ir obligāts.

Abos gadījumos (gan piemērojot prasības nodrošinājumu, gan pagaidu aizsardzību) prasītājam zaudējumu nodrošināšanas iespējamība ir jāapzinās un jābūt gatavam "iesaldēt" naudas līdzekļus līdz galīgā nolēmuma saņemšanai.